

SLOBODNA VOLJA?

Na čemu ljudi temelje svoje moralne stavove? U kakvoj su vezi čovekove vrednosti i svrha koju on pripisuje svom životu?

Koji je smisao života čoveka koji smatra „gotovo dokazanim“ da su sve životne forme na planeti nastale slučajno, bez upliva neke inteligencije, i koji stoga, u nekoj krajnjoj instanci, pojedinačnom ljudskom životu i životu kao opštem planetarnom fenomenu odriče svaku svrhu postojanja? On sam svojim ubeđenjem ukida taj smisao.

Mogu li osnovne i neprikosnovene premise teorije evolucije da osude ili opravdaju makijavelizam („cilj opravdava sredstvo“) i situacioni moral („dobro je sve što je u jednom trenutku korisno“)? Ili ni jedno ni drugo?

Bilo bi veoma lako navesti stranice i stranice citata velikih pera darvinističkog usmerenja koji pokazuju u kojoj meri odbacivanje inteligentnog stvaranja poriče životu na Zemlji svaki uzrok, svrhu i logiku.

Međutim, bilo bi i brzopleto i netačno iz ovih redova izvesti zaključak kako su ateisti nemoralni, a hrišćani moralni. Često biva sasvim suprotno, i upravo u tome se krije jedna duboka istina.

Istorija naše zemlje posle 2. svetskog rata, na primer, zabeležila je imena mnogih ljudi (a još je više takvih koji su proživeli život tiho i daleko od javnosti) koji su se izjašnjavali kao ateisti, a čiji je život bio veran najvišim moralnim načelima za koja su znali bez obzira na to što su zbog svog poštenja izgubili mnogo, često i sam život. Razdoblje čistki u zemljama komunističkog bloka ispunjavaju potresne priče o onima koji se Bogu nisu nikada molili, ali nisu poklekli pred užasima nečovečnih režima. Ostali su ljudi. Takvim ljudima društvo duguje mnogo dobra koje su poklonili svima oko sebe. U carstvu nebeskom o kom Biblija govori naći će se i mnogi koji nisu ni znali ni verovali da ono postoji, ali čiji je karakter bio bliži Hristovom nego karakter mnogih hrišćana.

Sa druge strane, mnogo, i premnogo ljudi koji su se nazivali hrišćanima zapravo to ni po čemu nisu bili. „Imaš ime da si živ, a mrtav si“, kaže Hristos takvima prekorno u Otkrivenju 3:1. Već vekovima je tradicionalno hrišćanstvo poprilično daleko od Hrista i svako poređenje učenja velikih hrišćanskih crkava sa tekstom Biblije, koju i dalje nazivaju svojom svetom knjigom, pokazuje da su milioni vernika neverni i Bibliji i Hristu, često svesno i namerno. Zar su inkvizitori bili hrišćani? Zar su politički korektni katolici, pravoslavni ili protestanti koji su potkazivali Jevreje u 2. svetskom ratu bili hrišćani? NISU. Zar su krstaši koji su „oslobađali Hristov grob“ pljačkajući usput i uništavajući gradove bili hrišćani? Zar su crkveni velikodostojnici koji su službeno bili u celibatu, a neslužbeno imali konkubine i ljubavnike bili hrišćani? NIKADA. Zar su konkvistadori koji su ubijali Indijance zato što nisu hteli da se pokrste – hrišćani? Zar su sveštenici, kaluđerice i kaluđeri koji lažu da bi prikrili zločine u svojim redovima, od pedofilije do saradnje u genocidima, i u čemu sve ne – hrišćani? Ne. Oni se tako zovu, ali to nisu. Isto bismo mogli da kažemo i za nedosledne i licemerne pripadnike raznih drugih religija, s tim što oni svoje standarde nisu postavili ni približno tako visoko kao što je to Hristos učinio za svoje sledbenike pa time i raskorak između proklamovane vrline i porazne prakse i nije tako groteskno očigledan. U onoj meri u kojoj nisu verni dobru i istini – oni falsifikuju svoju religiju.

Hristos upozorava sve koji misle da su hrišćani da ne obmanjuju sebe o svom stanju:

„Mnogi će reći meni u onaj dan: Gospode! Gospode! nismo li u ime tvoje prorokovali, i tvojim imenom đavole izgonili, i tvojim imenom čudesa mnoga tvorili? I tada ću im ja kazati: nikada vas nisam znao; idite od mene koji činite bezakonje.“ (Matej 7:22,23)

Prema tome, stvarnost pokazuje da ima moralnih ateista i nemoralnih vernika. U to nema sumnje. Štaviše, sva je prilika da su nedosledni hrišćani bili značajan pokretač ateizma u srcu velikog broja mudrih i poštenih ljudi u celokupnoj istoriji. Od razočarenja u hrišćane, preko razočarenja u Hrista koji ima takve

predstavnik, do odbacivanja Boga, to je put kojim su mnogi prošli. Naravno, ovde ne računamo one koji su ateisti jer naprosto ne žele da imaju nijedan autoritet iznad sebe. Jer žele da oni budu bogovi svoga sveta.

Međutim, ovaj članak postavlja ozbiljnije pitanje: ako ateista ne veruje u Boga, na kom onda temelju zasniva svoj moral? Za njega apsolutne istine nema. Ili ima? Šta je ili ko onda za njega merilo? Ko će odrediti zakone njegovog ponašanja? Npr. šta je bilo merilo u privatnom životu Bertranda Rasela? Ili, zašto su časnici ateisti odbijali da se okoriste funkcijama koje su im davale pristup velikim materijalnim sredstvima, zašto su bili verni svojim suprugama, i zašto nisu hteli da lažu? Na osnovu kog morala? Ko im je rekao da nije dobro da se laže ili krade, zašto nisu zarađivali na drugima? Ko ih je naučio da je tako dobro, a ne drugačije? Zašto su umeli da brinu o drugima, imali osećanje za svoje partijske drugove, zašto su mnogi u jeku fašizma ćutali pod najgorom torturom i nisu odali svoje ratne i partijske drugove? U ime čega?

Temelj morala, smisao morala, u tome je suština. Ko određuje šta je dobro, a šta zlo? Mnogi smatraju da su posleratne generacije bile vaspitane u hrišćanskom moralu, i da su ga se držale i kad Boga više nije bilo na njihovom nebu. Primera radi, Nikolas Šrek, zet Antona Šandora Laveja, osnivača Satanističke crkve u SAD, ističe neočekivanu analogiju između humanističkih mislilaca i hrišćana: „Humanizam se temelji na hrišćanskoj etici, samo bez Hrista. U pitanju su iste ideje o jednakosti, ljubavi prema svim ljudima, ljubavi prema svim živim bićima. (...) Humanizam i hrišćanstvo spavaju u istom krevetu. To je jedno te isto.“ Kako god bilo, reč je naprosto o sledećem: ako je „čovjek mera svih stvari, onih koje jesu da jesu, i onih koje nisu da nisu“ (Protagora), ko je onda taj čovek – pojedinac (car, kralj, predsednik, prvosveštenik, patrijarh, papa) ili kolektiv (narod, predstavnički dom, skuština) ili svako za sebe? U zavisnosti od odgovora na ovo pitanje imamo monarhiju, oligarhiju, demokratiju, anarhiju... I uvek, pre ili kasnije, zakoni ljudski postaju zakoni neljudski. Čovek nije Bog i mora da se ogreši o druge ljude kada deli pravdu, makar i u ime Božije, jer sudi po onom što vidi ili po onom što želi, ne po potpunoj istini, koju ne može ni da zna.

Stoga Hristos kaže svakom od nas, kao nekada inkvizitorima: „Ne sudite da vam se ne sudi, jer kakvim sudom sudite, onakvim će vam suditi“ (Matej 7:1,2)

Naravno, najgore je kada ljudi vladaju u ime Božije – to se zove „teokratija“, a zapravo je diktatura smrtnika koji veruju da kroz njih govori sam Bog. Istorija starog kontinenta videla je i taj viševekovni scenario. I nije nemoguće da se on ponovi. Možda je strah od takve mogućnosti u korenu Saganovog i Dokinsovog temperamentnog ateizma?

Kada osporavamo sklad između ateizma i morala, želimo da naglasimo da ateizam uklanja objektivno i apsolutno merilo koje prevazilazi svakog čoveka, koje ne zavisi od čovekovog mišljenja i raspoloženja, od crkve i države. I ateizam i klerikalizam iz Božijih ruku uzimaju taj zakon, u Bibliji oličen u Deset zapovesti, i poveravaju ga čoveku. A pošto je, po mišljenju mnogih, biološka datost da je „čovjek čoveku vuk“ (Plaut), onda „kadija te tuži, kadija ti sudi“. Dosledan ateizam svodi Kantov kategorični imperativ na pitanje društvenog uređenja, političke situacije, pojedinčevog raspoloženja, interesa, itd. Kada nada mnogom nema ničeg i nikog osim zvezda, onda ni u meni nema moralnog zakona koji ide dalje od mog pogleda i interesa.

Kada Džon Lenoks postavi pitanje osnove moralnosti svom oksfordskom kolegi Ričardu Dokinsu, Dokins pokušava da moralnost izvede iz potrebe roda i plemena da preživi i zaštiti svoje interese. Pri tome u svojim knjigama evolucionim zakonima odriče svaku moralnost. Zapravo, on i mnogi njegovi istomišljenici smatraju razmatranje moralnosti u prirodi smešnim i bespredmetnim. Evolucija je amoralan proces. Pa otkud onda moralni zakoni ako nisu proizvod evolucije? Sa koje su planete oni došli?

I kako se u kontekst evolucionih procesa uklapa Hristov zahtev da „ljubimo neprijatelje svoje“? Nikako, i zato ga je crkva u praksi i odbacila kad god je ugrozio njene ovozemaljske interese.

Jedno od najpotresnijih i najiskrenijih svedočanstava o etičkim i psihološkim posledicama doslednog evolucionog ateizma pružio je prof. dr Vil Provajn (Provine), istaknuti profesor evolucione biologije na

Univerzitetu Kornel u SAD. U provokativnom dokumentarnom filmu Bena Stajna *Expelled: No Intelligence Allowed* (Otkaz: inteligentni dizajn nije dozvoljen), Provajn iznosi svoje etičko stanovište proisteklo iz darvinističkog tumačenja naučnih činjenica: „Nema Boga, nema života posle smrti, nema apsolutnog temelja morala, nema apsolutnog smisla života i nema slobodne volje. Sve je to duboko vezano za evolucionistički pogled na život. Tu si, a onda te nema. To je sve.“

Ova izjava nipošto nije usamljena ni iščupana iz konteksta; prof. Provajn dosledno drži predavanja o tome da slobodna volja ne postoji, verujući da ovakvo verovanje oslobađa čoveka koliko i verovanje (jer i to je verovanje!) da Boga nema.

Kako saznajemo na blogu iz 2010. godine <http://debatesummit2010.blogspot.com/2010/01/meet-dr-will-provine.html>, u slobodno vreme dr Provajn između ostalog „pomaže osobama kojima je naškodilo verovanje u mit o slobodnoj volji“ („the rehabilitation of persons harmed by the myth of free will“). Dakle, nije zdravo verovati da imate slobodu odlučivanja jer, kaže prof. Provajn, slobodna volja i ne postoji.

Slobodna volja znači da čovek ima mogućnost odlučivanja šta će činiti, ali i da time ima odgovornost za svoje odluke. Slobodna volja znači da čovek ima uticaja na svoju sudbinu. Ukoliko mogu da odaberem put kojim ću ići, ja sam kriv ako me taj put ne odvede do željenog cilja. Međutim, kao što su to jasno istakli mnogi mislioci, ukoliko je čovek unapred determinisan bilo hemijskim procesima u mozgu, bilo bogom ili bogovima koji u potpunosti gospodare njegovim životom, onda ne možemo da mu sudimo zato što je silovao maloletnike, što je ubijao i otimao novac, ili što je tr(g)ovao oružjem, cigaretama, alkoholom i drogom.

U tom slučaju, i takvi kao Hitler imaju opravdanje da ih je predodredila „krv i tlo“, sredina i genetski materijal – a nisu birali ni jedno ni drugo. To znači da čovek koji je nisko pao ne može da ispliva iz kala. Da se iz svoje kože definitivno ne može, nasuprot Hristovom učenju da svako može da počne ponovo ako se pokaje za zlo koje je učinio. U Bibliji, čovek ima slobodnu volju jer je stvoren po obličju Božijem. Čovek je odgovoran, čovek se pita. Dosledan i pošten darvinistički determinizam implicira da ne postoji neko merilo po kome bilo šta u prirodi možemo oceniti kao „nemoralno“ ili „zlo“. A pošto je čovek samo jedna od životinja, kako onda možemo govoriti o moralnosti i tabuima u društvu tog čoveka, društvu koje takođe „napreduje“ po zakonima evolucionog razvoja, što gotovo nijedan veliki sociolog ne bi porekao? Zakon jačega u tom slučaju niko ne sme da osudi kao nemoralan. On je tada savršeno svrsishodna mašina evolucionog napretka. Hristova nauka u tom slučaju je, kao što je i sam Niče indirektno mnogo puta istakao, smetnja za napredak čovečanstva.

Da li ste dakle uopšte slobodni?

Preispitajte sebe i sve oko sebe pa odgovorite: kakav zakon upravlja vašim životom? Šta je za vas dobro i zlo? U ime čega i koga se pridržavate svojih merila i koliko su ona postojana? Da li se savijate sa vetrovima koji duvaju? Ili zbog nečega ne možete da se odreknete poštenja iako vam kažu da ste ljudi?

Ili sve to nema smisla? Ili je svaki moral samo pokušaj čoveka, čudesnog proizvoda slučaja, da u besmislu svemira svom kratkom i neizvesnom postojanju prida neki značaj i red? Dakle, samoobmana, u suštini.

Međutim, ako je svako društvo, pa i društva koja su proglasila da Boga nema, imalo svoje zakone i svoja merila dobra i zla, a jeste, nije li zapravo to samo dokaz jedne druge istine – da zakoni morala i dobrote nisu tek tvorevina jednog mudrog učitelja ili jednog naroda ili društvenog konteksta – već su duboko utkani u sve nas – kao pečat onoga ko nas je sazdao na svoju sliku i priliku i na koga još uvek bar malo ličimo, čak i onda kad ga se odričemo?